

Дягілева Жанетта

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ “ДРУЖБА” У ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЯХ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті розглядається проблема концептуалізації культури в семантиці фразеологічних одиниць на прикладі концепту “дружба”. Інтерпретативний аналіз фразеологічних одиниць дозволив визначити оцінний і образний компонент концепту “дружба”.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, концепт, образ, негативна оцінка, фальшива дружба.

Проблема взаємодії мови й культури вже довгий час залишається актуальним питанням лінгвістики. Дослідження корелятивних взаємовідносин одиниць фразеології й концептосфери культури визнається пріоритетним напрямом лінгвокультурології, адже на фразеологічному рівні найбільш очевидно й безпосередньо фіксуються в знаковій формі факти матеріальної й духовної культури, відбиваються ціннісні орієнтації того чи іншого соціуму, система його моральних, етичних і естетичних уподобань, яка ілюструє особливості менталітету конкретної культурної спільноти [3, с. 237].

Стійкі словосполучення мають високий індекс уживання і є результатом рефлексії певного соціуму найбільш актуальних для нього понять, і – як наслідок – своєрідно показують самотність, оригінальність його мислення. Багато сучасних дослідників лінгвістів Н.В. Уфімцева, В.М. Телія, В.А. Маслова, Ю.С. Степанов, так і культурантропологи [10] вказують на культурологічну релевантність фразеологізмів у системі фонду стійких мовних висловів.

Найважливішим при дослідженні фразеологічних одиниць видається виявлення культурної інформації, яка міститься у внутрішній формі, образному уявленні народу про світ. Аналіз фразеологічних одиниць із загальним значенням

“дружба” дозволить визначити образний і ціннісний компонент концепту “дружба” в німецькій мові.

Особливий акцент слід зробити на тлумаченні фразеологічного значення. Беззаперечним є той факт, що це явище досить складне, зумовлене специфічним відношенням до означуваних предметів чи явищ дійсності, характером внутрішньої образної основи, надслівністю, залежністю між лексичними компонентами фразеологізмів і повністю чи частково переосмисленим їх значенням [7, с. 18].

Деякі автори схильні приписувати фразеологізму лексичне значення або ж розглядати фразеологічне значення на рівні слова [1, с. 6]. Як зазначає Л.Г.Авксентьев, фразеологічна одиниця (далі ФО) і слово можуть бути близькими семантично, тобто виражати спільне поняття, однак така спільність є відносною. Фразеологізм і слово якісно відрізняються. Ця відмінність закладена в їхній різній природній основі. Значення фразеологізму може співвідноситися із значенням слова, що виключає їх тотожність [1, с. 44].

Отже, фразеологізми належать мовним одиницям вторинної номінації. Тому будь-які спроби описати й вивчити компоненти семантичної структури слова й фразеологізму виводять дослідника на порівняльний аналіз лексичного й фразеологічного значення. До поки не буде існувати загальноприйнятої семасіологічної концепції, уявлення про природу фразеологічного значення будуть мати лише гіпотетичний характер.

Аналізуючи семантику фразеологізмів за основу приймаємо те, що вони позначають кілька семантично різнорідних типів сполучень: ФО у вигляді словосполучення, паремії, влучні вирази видатних людей [4, с. 559]. Метою цього дослідження буде, застосовуючи методіку інтерпретаційного й компонентного аналізу, реконструювати семантичну модель дружби, порівнюючи її образи, сформовані у фольклорі й зафіксовані у висловах відомих представників німецької культури.

Матеріалом дослідження є ФО відібрані методом суцільної вибірки із лексикографічних джерел [8, 9, 11, 12] в кількості 165 одиниць.

Як типові прецеденті вислови [2], ФО у вигляді словосполучення дають загальноприйняте, повсякденне тлумачення дружби, оскільки віддалені від конкретних ситуацій і учасників, мають узагальнений характер [6, с. 24], їхнє трафаретне вживання доводить, що абсолютно нових ситуацій немає. У більшості словосполучень простежується позитивна оцінна конотація завдяки епітетам *gut, dick*: *gut Freund mit jemandem sein* – дружити з кимось, досл.: бути добрим другом з кимось; *dicke Freunde* – (нерозлучні) щирі друзі. В контексті дружніх відносин епітет *alt* набуває виключно позитивного оцінного забарвлення, підкреслюючи не тільки тривалість відносин, а й надійність, ідеальність: *alter Freund!* – старий друже! *eine alte Freundschaft nicht einschlafen lassen* – підтримувати стару дружбу. Імпліцитно позитивна оцінка дружби закладена в зв'язку з її тривалістю: *Freund auf Leben und Tod* – справжній друг, досл.: друг до смерті.

У народній культурі псевдодружні стосунки не отримують позитивної оцінки. Негативна конотація виражається через іронічне фамільярне ставлення до суб'єкта таких відносин: *du bist mir ein schöner Freund!* – гарний же ти друг, що й казати! *ein ganz spezieller Freund* – так би мовити “друг”, досл.: особливий друг.

В прислів'ях відображається дійсність, безпосередньо пов'язана з людиною, її баченням світу, з характеристикою морально-етичних суспільних норм і цінностей.

Кількісний аналіз виявив перевагу прислів'їв (60 порівняно з 108), в яких несправжня дружба представлена як проблематичні стосунки з негативним відтінком або потребою верифікації. Так, перевірка на справжність передбачає, зазвичай, потрапляння одного із суб'єктів відносин у складне становище, наприклад:

– *Einen Freund erkennt man in den Not* – у лиху годину пізнаєш друга;

– *Freunde in der Not gehen hundert auf ein Lot* – друзі в біді – на вагу золота.

Після випробовування, як говорить народна мудрість, несправжні друзі зазвичай зникають. Це свідчить про монетарно-фелицитарну концепцію дружби в

свідомості німців з імплікацією на фальшивість і небезпечність таких відносин. Відповідно до цієї концепції у багатих, щасливих людей значно більше друзів, а бідні люди залишаються без товариства, наприклад:

- *Wenn das Fass leer ist, so wischen die Freunde das Maul und gehen* – коли бочка порожня, друзі витирають рота і йдуть;
- *Nach dem Schmaus ist die Freundschaft aus* – після бенкету й дружбі кінець $\approx$ як Микита воли мав, то й Микита кумував [5];

Благополуччя й статок, які приваблюють не завжди справжніх друзів (*Ein reicher Mann kennt seine Freunde nicht* – багатій не знає насправді своїх друзів), реалізують причинно-наслідкові аспекти втрати такої дружби:

- *Was du dem Freunde leihest, das mahnt den Feind* – те, що позичаєш другу, приваблює ворога $\approx$ коли хочеш приятеля позбутися, позич йому гроші [5].

Зважаючи на всі викладені вище обставини розвитку дружніх стосунків, не дивно, що в німецьких прислів'ях дружба постає в образі тендітної й вразливої субстанції, наприклад:

- *Freundschaft ist ein Glas, das man nicht auf den heißen Herd setzen soll* – дружба – це склянка, яку не варто ставити на гарячу піч $\approx$ Не варто вимагати від друга забагато [5];
- *Geflickte Freundschaft wird nie ganz* – залатана дружба не буде як раніше $\approx$ замирений друг ненадійний; загоїлась рана, а все рубець [5].

Якими б довірливими стосунки не були, проте сувора правда про друга може зруйнувати їх. Щоб її зберегти народна мудрість радить у будь-якому випадку говорити про друга лише добре:

- *Besser ein gutes Wort als einen verlorenen Freund* – краще добре слово, ніж втрачений друг;
- *Des Freundes Mangel soll man kennen, aber nicht nennen* – знай вади друга та не говори про них.

Якщо для сучасних представників німецької культури головне в дружбі відвертість і довіра, то в прислів'ях важливою рисою людини для дружніх стосунків визначається щедрість і не лише матеріальна, а й душевна:

- *Der freigebigen Hand fehlt es an Freunden nicht* – у щедрої людини багато друзів;
- *Sprich gut von deinen Freunden und schweig von deinen Feinden* – говори добре про своїх друзів і мовчи про ворогів.

Значним прошарком виділяються прислів'я з прагматичною концепцією, співвіднесення поняття дружби й справи, які мають бути розмежовані, наприклад:

- *Dienst ist Dienst, da hilft keine Freundschaft* – служба службою, тут дружба не допоможе $\approx$ на службі ні брата, ні кума, ні свата [5];
- *In Geldsachen (Geschäftssachen) hört die Freundschaft auf* – у грошових справах дружба припиняється $\approx$ Дружба дружною, а гроші нарізно [5].

Національною маркованістю відзначаються також прислів'я, які в своїй семантиці позначають “фальшивого друга”. Негативна конотація, що визначає експресивно-оцінний відтінок таких одиниць, виражається за допомогою іронії. Такі вислови є демонстрацією наявності національно-специфічного почуття гумору, наприклад:

- *Fliegen und Freunde kommen im Sommer* – мухи й друзі з'являються влітку (Порівнюючи з мухами, несправжні друзі зображуються як надокучливі істоти, що з'являються на деякий час і паразитують за рахунок інших);
- *Freundes Hilfe und Trost reiten auf der Schneckenpost* – допомогу й розраду від друга можна чекати довго. (*Schneckenpost* називали поштовою доставку, яка приходила із значним запізненням [13]).

Лише на другому місці за кількістю (38 одиниць) у німецькому фольклорі виступають прислів'я з високопозитивною оцінкою дружби як невід'ємної складової повноцінного людського існування:

- *Ein Leben ohne Freund ist eine Welt ohne Sonne* – життя без друга наче світ без сонця;
- *Freunde sind über Silber und Gold* – друзі дорожчі за срібло й золото $\approx$ не май сто кін у полі, а май друзів доволі [5].

Деякі вислови апелюють до двосторонньої ідеї дружби. Мова йде про схожість ціннісних орієнтирів як єдино можливу основу справжньої дружби:

- *Gleichgesinnt macht gute Freundschaft* – однакові думки зближують;
- *Wer einen guten Freund hat, braucht keinen Spiegel* – із справжнім другом дзеркало зайве.

Ряд прислів'їв присвячений концептуально значимим уявленням про справжню, перевірену часом дружбу, старого друга:

- *Man muss erst einen Scheffel Salz mit einem essen, ehe man ihn zum Freunde nimmt* – перш ніж назвати його другом, з'їж із ним пуд солі;
- *Die alten Freunde halten in der Not* – старі друзі залишаються в біді;
- *bekannte Bahn und alte Freunde sind die besten* – знайома дорога й старі друзі – найкращі $\approx$ краще друга старого немає в світі нікого [5].

Попри наявність у народній німецькій культурі великої кількості прислів'їв, які описують несправжню дружбу – відносини, що під впливом багатьох обставин припиняють існувати, виділяється достатня кількість висловів (8 одиниць), які дають поради щодо підтримання гарних дружніх стосунків, наприклад:

- *Für einen Freund geht man durch Feuer und Wasser* – для друга – пройти крізь вогонь і воду;
- *Ein guter Freund, ein guter Arzt* – добрий друг наче лікар.

В прислів'ях і приказках дружба перевіряється нещастям, грошима, правдою, відмежовується від несправжньої, яка залежить від матеріального стану суб'єктів, вимагає лестошів, щедрот, відповідно й фальшиві друзі бувають гіршими за ворогів, справжні – найбільшим скарбом у житті.

Останньою групою аналізованих сполучень виступають влучні вирази видатних людей, відібраних з електронної збірки цитат [14]. Вони являють собою нормативні судження й містять поведінкові установки. Спробуємо відтворити семантичну модель дружби в свідомості німецької інтелігенції.

На відміну від уявлень у народній культурі, у висловах видатних німців переважає визнання дружби найвищим благом: *Ein bisschen Freundschaft ist mir mehr wert als die Bewunderung der ganzen Welt* – Трохи дружби значить для мене

більше ніж захоплення всього світу (O. von Bismarck), найкращим капіталовкладенням: *Die Freundschaft ist ein Kapital, von dem die Zinsen niemals verloren gehen* – дружба – це капітал, відсотки від якого ніколи не пропадуть (J.G. Hamann). Дружба супроводжує з ранньої юності: *Freundschaft ist eine angenehme Jugendkrankheit* – дружба – це приємна хвороба юності (A. Herzen), стає справжньою лише з часом: *Freundschaft ist die Blüte des Augenblicks und die Frucht der Zeit* – дружба – це цвіт погляду й плід часу (A. von Kotzebue), рятує від самотності: *Gott erhalte uns die Freundschaft. Man möchte beinah glauben, man sei nicht allein* – Хай Бог збереже нам дружбу, щоб ми повірили, що не самотні (K. Tucholsky).

Звичайно, дружні стосунки мають індивідуальний характер, проте багато висловів виконують повчальну функцію, узагальнюючи й моралізуючи досвід народу. Безумовною основою дружби визнається симпатія: *Freundschaft und Liebe brauchen Sympathiebrücken zwischen den Seelen* – Дружба й кохання потребують мости симпатії між душами (E.H. Bellermann), єдність попри будь-які розбіжності: *Neigung, ja sogar Liebe hilft alles nichts zur Freundschaft. Die wahre, die tätige, die produktive besteht darin, dass wir gleichen Schritt im Leben halten, dass er meine Zwecke billigt, ...* – прихильність, навіть любов не допоможуть у дружбі. Справжня, дієва, продуктивна дружба полягає в тому, що ми однаково крокуємо по життю, він розуміє мої цілі... (Goethe), підтримка й віра: *Freundschaft und Treue heißt ja nicht, mit allem übereinstimmen, ... sondern an seine Lauterkeit glauben und ihn selbst im Irrtum... nicht verlassen* – Дружба і вірність не означає з усім погоджуватися, ... а вірити в його ясність і не полишати друга з його помилками (Th. Mann).

Не залишився поза увагою й негативний образ несправжньої дружби у висловах видатних людей: *Freundschaft ist aber gewiss eine der höchsten Seelenkräfte verzehrende Schmarotzerpflanze* – дружба – це квітка-паразит, що виснажує душевні сили (B. von Arnim). Триває така дружба не довго: *Eine Freundschaft, die der Wein gemacht, wirkt wie der Wein nur eine Nacht* – дружба, що виникла за чаркою, триває, як і вино, одну ніч (F. von Logau).

Аналіз фразеологізмів дозволив, таким чином, визначити ціннісний і образний компоненти концепту “дружба”. В народній німецькій культурі дружба отримує позитивну оцінку. Про це свідчать образи дружби: “капітал”, “приємна хвороба”, “цвіт погляду”, “плід часу”, які доповнюють позитивну оцінку дружби в приказках: “міцний міст”, “лікар”, “дзеркало”. Не заперечуючи існування дружніх стосунків як ідеалу людських відносин, перевірених часом і даючи поради щодо підтримання гарних дружніх стосунків, більша увага приділяється попередженню фальшивих дружніх стосунків, надто залежних від матеріального стану й недоліків самих суб’єктів. Це зумовлює негативну оцінку таких стосунків, навіть визнання їх гіршими за ворожнечу. Така оцінка дружніх стосунків у німецькій культурі пов’язана з двоїстістю світу й людської природи. Перспектива подальшого вивчення даної проблеми передбачає розширення корпусу досліджуваних одиниць і проведення порівняльного аналізу із фразеологізмами, які вербалізують концепт “ворожнеча”.

ЛІТЕРАТУРА

Авксентьєв Л. Г. Семантична структура фразеологічних одиниць сучасної української мови та особливості її формування / Л. Г. Авксентьєв // Мовознавство. – 1987. – №1. – с. 43–46.

Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М.: Наука, 1987. – 261 с.

Красавский Н. А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах / Н. А. Красавский. – М.: Гнозис, 2008. – 374 с.

Лингвистический энциклопедический словарь [ред. В. Н. Ярцева]. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – С. 559.

Німецько-український фразеологічний словник [укл. В. І. Гаврись, О. П. Пророченко]. – К.: Радянська школа, 1981. – 416 с.

Сидоркова Г. Д. Прагматика паремий: пословицы и поговорки как речевые действия / Г. Д. Сидоркова. – Краснодар, 1999. – 250 с.

Чёрная А. И. Фразео-семантическое поле и фразеологический синонимичный ряд / А. И. Чёрная // Фразеологическая система английского языка: Межвузовский сборник научных трудов. – Челябинск, 1985. – с. 18–25.

Beyer. *Sprichwörterlexikon*. – М.: Высшая школа, 1989. – 392 с.

Duden. *Redewendungen und spichwörtliche Redensarten*. – Mannheim: Meyers Lexikonverlag, 1992. – S. 198, 220.

Korff G., Jeggle U. *Grundzüge der Volkskunde* / G. Korff, U. Jeggle. – Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1999. – 281 S.

Pons. *Deutsche Idiomatik*. – Dresden: Ernst Klett Verlag, 1993. – 959 S.

http://www.sprichwoerter.net/index.php?searchword=freundschaft&option=com_search&Itemid=45

<http://de.wikipedia.org/wiki/Schneckenpost>

<http://de.wikiquote.org/wiki/Freundschaft>

Dyagilyeva Zhanetta “The verbalization of concept “friendship” in phraseological units of German language”

The article deals with the problem of culture’s conceptualization in semantics of phraseological units on an example of concept “friendship”. Interpretative analysis of phraseological units allowed to define a valuable and figurative component of the concept “friendship”.

Keywords: Phraseological unit, concept, image, negative estimation, false friendship.